

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน

ดนตรี-นาฏศิลป์ ม.๓

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ผู้เรียบเรียง

รศ. สุมนมาลย์ นิมนติพันธ์

รศ. สำเร็จ คำโหมง

นายสุดใจ ทศพร

รศ.ดร. ณรงค์ชัย ปิฎกรัษต์

ผศ.ดร. รจนา สุนทรานนท์

ผศ. มณฑา กิมทอง

นายชนินทร์ พุ่มศิริ

ผศ.ดร. อนรรฆ จรรย์ยานนท์

ผู้ตรวจ

ผศ. กฤษณา บัวสรวง

ผศ. เดชน์ คงอัม

นายโมเชิต มั่นคงหัตถ์

บรรณาธิการ

ดร. มนัส แก้วบุชา

นางอัมไพวรรณ เดชะชาติ

นายสมเกียรติ ภูระหงษ์

พิมพ์ครั้งที่ ๑

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

ISBN : 978-616-203-615-6

รหัสสินค้า ๒๓๑๕๐๐๔

A* อักษร
www.aksorn.com

จัดพิมพ์และจำหน่ายทั่วประเทศโดย

บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจก. จำกัด

142 ถนนตะนาว เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200

โทร./แฟกซ์ 0 2622 2999 (อัตโนมัติ 20 คู่สาย)

เว็บไซต์ : บริษัท ไทยรับเกล้า จำกัด โทร. 0 2903 9101-6

คำนำ

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ เป็นกลุ่มสาระที่จะช่วยพัฒนาให้ผู้เรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีจินตนาการทางศิลปะ รู้จักชื่นชมความงาม มีสุนทรียภาพ ความมีคุณค่า ซึ่งย่อมจะมีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้เรียน เพราะกิจกรรมทางศิลปะจะช่วยพัฒนาผู้เรียนทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ตลอดจนการนำไปสู่การพัฒนาสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเชื่อมั่นในตนเอง

การจัดทำหนังสือเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ (ม.๓) เพื่อให้สะดวกแก่การจัดการเรียนการสอน รวมทั้งเพื่อให้สอดคล้องกับธรรมชาติวิชา จึงจัดทำหนังสือเรียนแยกเป็น ๒ เล่ม คือ หนังสือเรียนสาระทัศนศิลป์ ๑ เล่ม และหนังสือเรียนสาระดนตรีรวมกับสาระนาฏศิลป์ ๑ เล่ม ซึ่งทางครูผู้สอนและสถานศึกษาพึงใช้ควบคู่กันเพื่อประสิทธิภาพในการเรียนการสอนและการมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดีของผู้เรียน

สำหรับหนังสือเรียนดนตรี-นาฏศิลป์ เล่มนี้ เนื้อหาสาระจะเรียบเรียงตรงตามสาระการเรียนรู้แกนกลางของหลักสูตร เพื่อเสนอองค์ความรู้พื้นฐานที่จำเป็นแก่ผู้เรียน รวมทั้งเรื่องน่ารู้ต่างๆ อยู่ในกรอบเสริมสาระ และเกร็ดศิลป์ ตลอดจนเสนอแนะกิจกรรมศิลป์ปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เรียนนำไปปฏิบัติจริง อันจะนำไปสู่การบรรลุตัวชี้วัดตามที่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดไว้

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากธรรมชาติของสาระดนตรี-นาฏศิลป์ เน้นทักษะปฏิบัติ ดังนั้น การศึกษาสาระนี้ให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่ดี จำเป็นที่ผู้เรียนพึงลงมือปฏิบัติจริง แสดงจริง เพื่อจะได้มีทักษะฝีมือและความชำนาญ รวมทั้งต้องรู้จักแสวงหาความรู้เพิ่มเติมจากภูมิปัญญาศิลปิน นักแสดงที่มีกระจายอยู่ในแต่ละท้องถิ่นด้วย ก็จะช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์มากยิ่งขึ้น

คณะผู้เรียบเรียงคาดหวังว่า หนังสือเรียนเล่มนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการนำไปใช้ประกอบการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะของสถานศึกษาทุกแห่ง ช่วยให้ผู้เรียนได้รับความรู้ มีทักษะ ช่วยพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตลอดจนบรรลุตัวชี้วัดตามที่หลักสูตรแกนกลางฯ ได้กำหนดไว้ทุกประการ

คณะผู้เรียบเรียง

สารบัญ

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑

ดนตรีกับสังคมและวัฒนธรรม

- อิทธิพลของดนตรีกับบุคคลและสังคม
- ปัจจัยที่ทำให้งานดนตรีได้รับการยอมรับจากสังคม
- องค์ประกอบที่ใช้ในการสร้างสรรค์งานดนตรี

๑-๑๒

๒

๕

๑๐

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒

ทักษะดนตรีไทย

- วิวัฒนาการของดนตรีไทยในแต่ละยุคสมัย
- ทักษะพื้นฐานทางดนตรีไทย
- การฝึกปฏิบัติเครื่องดนตรีไทย : ขิม
- หลักการและวิธีการจัดแสดงดนตรีไทยในวาระต่าง ๆ

๑๓-๓๔

๑๔

๑๕

๒๑

๒๙

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓

ทักษะดนตรีสากล

- วิวัฒนาการของดนตรีสากลในแต่ละยุคสมัย
- ทักษะพื้นฐานทางดนตรีสากล
- การบรรเลงเครื่องดนตรีสากล : ไวโอลิน
- แนวทางการประพันธ์เพลงอย่างง่าย
- หลักการและวิธีการจัดแสดงดนตรีสากลในวาระต่าง ๆ

๓๕-๗๘

๓๖

๔๘

๖๑

๖๗

๗๔

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔

นาฏศิลป์และการละครกับชีวิตมนุษย์

- ความสัมพันธ์ของนาฏศิลป์และการละครกับชีวิตมนุษย์
- คุณค่าและประโยชน์ของนาฏศิลป์และการละคร
- บทบาทของนาฏศิลป์และการละครในชีวิตประจำวัน
- แนวทางการสืบสานและอนุรักษ์นาฏศิลป์และการละคร

๗๙-๙๐

๘๐

๘๑

๘๕

๘๗

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๕

ทักษะในการฝึกหัดนาฏศิลป์ไทย

- นาฏยศัพท์ที่ใช้ในการแสดงนาฏศิลป์ไทย
- หลักการประดิษฐ์ท่ารำและท่าทางประกอบการแสดง
- ภาษาท่ารำที่ใช้ในการร่ายมาตรฐาน
- หลักการประดิษฐ์อุปกรณ์ประกอบการแสดง

๙๑-๑๑๖

๙๒

๑๐๙

๑๑๒

๑๑๔

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๖

ทักษะทางนาฏศิลป์ไทย

- ทักษะพื้นฐานทางนาฏศิลป์ไทย
- หลักการวิจารณ์เปรียบเทียบงานนาฏศิลป์ไทย

๑๑๗-๑๓๘

๑๑๘

๑๓๖

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๗

ทักษะทางการละคร

- การแสดงละคร
- ทักษะในการแสดงละครรำและละครที่ไม่ใช้ท่ารำ
- ทักษะในการพัฒนารูปแบบการแสดงละคร
- การเลือกบทละคร

๑๓๙-๑๕๖

๑๔๐

๑๔๑

๑๔๙

๑๕๒

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๘

เทคนิคพื้นฐานในการจัดการแสดงละคร

- การจัดการแสดงละคร
- การออกแบบและสร้างสรรค์เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดง
- การแต่งหน้าเพื่อการแสดงละคร

๑๕๗-๑๗๐

๑๕๘

๑๖๑

๑๖๖

บรรณานุกรม

๑๗๑-๑๗๒

หน่วยที่ ๑

ดนตรีกับสังคมและวัฒนธรรม

ตัวชี้วัด

- เปรียบเทียบองค์ประกอบที่ใช้ในงานดนตรีและศิลปะอื่น (ศ ๒.๑ ม.๓/๑)
- อธิบายเกี่ยวกับอิทธิพลของดนตรีที่มีต่อบุคคลและสังคม (ศ ๒.๑ ม.๓/๒)
- อภิปรายลักษณะเด่นที่ทำให้งานดนตรีนั้นได้รับการยอมรับ (ศ ๒.๒ ม.๓/๒)

สาระการเรียนรู้แกนกลาง

- การเปรียบเทียบองค์ประกอบในงานศิลปะ
- อิทธิพลของดนตรี
- ปัจจัยที่ทำให้งานดนตรีได้รับการยอมรับ

๑ ดนตรีเป็นงานสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่มีเป้าหมายในการนำมาใช้เพื่อประกอบกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน หรือเพื่อความบันเทิงเริงรมย์ นอกจากนี้ ดนตรียังมีคุณค่าต่อจิตใจ เป็นสื่อเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มคนในสังคม ช่วยผสมผสานความรักและความสามัคคี ดังนั้น ดนตรีจึงเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่เราจะต้องสืบทอดและพัฒนาให้คงอยู่สืบต่อไป

๑. อิทธิพลของดนตรีกับบุคคลและสังคม

กวีไทยได้กล่าวถึงอิทธิพลของดนตรีกับบุคคลและสังคมไว้ในบทกวีหลายบท ซึ่งบทเด่นที่จดจำด้วยฉันทลักษณ์และมีเนื้อความกินใจคนไทยอย่างแพร่หลายมาเนิ่นนาน คือ บทกวีของสุนทรภู่ในนิทานคำกลอนเรื่อง “พระอภัยมณี” ตอนที่พระอภัยมณีอธิบายเรื่องอิทธิพลของดนตรีแก่สามพราหมณ์ที่พบกันโดยบังเอิญ ซึ่งในเนื้อกลอนกล่าวว่า

“พระฟังความพราหมณ์น้อยสนองถาม อันดนตรีมีคุณทุกอย่างไป ถึงมนุษย์ครุฑาเทวราช แม้ปีเราเป่าไปให้ได้ยิน ให้อ่อนนอนหลับลิ้มสติ ซึ่งสงสัยไม่สิ้นในวิญญูณ์	จึงเล่าความจะแจ้งแถลงไข ย่อมใช้ได้ตั้งจินตาคำบุรินทร์ จตุบาทกลางป่าพนาสินธุ์ ก็สุดสิ้นโทโสที่โกรธา อันลัทธิดนตรีดีหนักหนา จงนิทราเถิดจะเป่าให้เข้าฟัง”
---	---

๑.๑ อิทธิพลของดนตรีกับบุคคล

ในวิถีชีวิตปัจจุบันบุคคลไม่อาจหนีรอดจากอิทธิพลของเสียงดนตรีได้ ไม่ว่าจะทำอะไรอยู่ที่ไหน เมื่อใด เสียงดนตรีก็จะแวดล้อมอยู่เกือบตลอดเวลาและทุกสถานที่ ดนตรีถูกสร้างขึ้นมามีเป็นพื้นหลังสนับสนุนการดำเนินชีวิตของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน ดนตรีช่วยจุดประกายแสงสว่างให้แก่เหตุการณ์สำคัญต่างๆ ในชีวิตของบุคคล ทั้งในยามสุขและในยามทุกข์ สามารถช่วยให้บุคคลที่มีอารมณ์ตึงเครียดผ่อนคลายลงได้

เสียงดนตรีสามารถเชิญชวนให้บุคคลลุกขึ้นเต้นรำ สามารถช่วยให้บุคคลมีความภาคภูมิใจในความเป็นหมู่คณะและความเป็นชาติของตน ถ้าปราศจากเสียงดนตรีแล้วศิลปะการแสดงอื่นๆ ก็จะไม่เกิดขึ้น

การฟังดนตรี หรือบทเพลงที่ไพเราะจะช่วยให้คนฟังรู้สึกผ่อนคลาย เกิดความสุขและความอิ่มเอมใจได้เป็นอย่างดี ที่มาของภาพ : คลังภาพ ACT.

การตีกลองสะบัดชัย ซึ่งเป็นดนตรีพื้นเมืองของภาคเหนือ ในพิธีไหว้ครูของนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่มาของภาพ : <http://www.bloggang.com>

๑.๒ อิทธิพลของดนตรีกับสังคม

เนื่องจากบุคคลไม่สามารถแยกตนเองออกจากสังคมได้ เพราะโดยธรรมชาตินั้นมนุษย์จะอยู่รวมกันเป็นสังคม ทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น ร่วมกันล่าสัตว์ ร่วมกันประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ ร่วมกันเฉลิมฉลองในงานประเพณีทางศาสนา เป็นต้น การรวมตัวกันลักษณะเช่นนี้จะช่วยให้ทุกคนในกลุ่มมีโอกาสแสดงตัวตนต่อสังคมและแสดงอารมณ์ต่างๆ ออกมา เพื่อสื่อสารความรู้สึกนึกคิดกับบุคคลอื่น โดยในทุกกิจกรรมจะมีการบรรเลงดนตรี หรือการขับร้อง เพื่อช่วยสื่อสารความเข้าใจระหว่างกันและกันของสมาชิกในสังคมอีกด้วย

อนึ่ง ดนตรี คือ ศิลปะที่บุคคลในสังคมสร้างสรรค์ขึ้นมาใช้ร่วมกัน ในบางครั้งอาจมีผู้เต้นรำเพิ่มเติมเข้ามาอีก ซึ่งทุกคนล้วนต้องมีอารมณ์ร่วมกับเสียงดนตรีทั้งสิ้น ดนตรีจึงกลายเป็นวัฒนธรรมอีกอย่างหนึ่งของสังคมมนุษย์ และวัฒนธรรมดนตรีของแต่ละสังคมล้วนเป็นเครื่องช่วยขับออกลักษณะของขนบธรรมเนียม ประเพณี กิจกรรม และชาติพันธุ์ที่กลุ่มบุคคลในสังคมนั้นๆ

ในทุกสังคมล้วนมีวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่บ่งบอกถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งดนตรีก็เป็นศิลปะประเภทหนึ่งที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมของแต่ละสังคมได้ ที่มาของภาพ : <http://www.pixannuire.fr>

เสริมสาระ

ความสัมพันธ์ของงานดนตรีกับการแสดงนาฏศิลป์

การใช้เพลงกับการแสดงนาฏศิลป์มี ๒ ลักษณะ คือ การนำบทเพลงที่สังคีตกวีประพันธ์ไว้แล้วมาวิเคราะห์เพื่อตีบทและสร้างสรรค์ลีลาท่าทางนาฏศิลป์ให้แสดงออกได้อย่างสอดคล้องและกลมกลืนกับเนื้อหา อารมณ์ และไวยากรณ์ของบทเพลง และการแต่งเพลงขึ้นมาใหม่ให้ตรงกับจุดประสงค์ หรือทำนาฏศิลป์ที่ต้องการแสดงออก

ตัวอย่างของการใช้เพลงให้สัมพันธ์กับการแสดงนาฏศิลป์ทั้ง ๒ ลักษณะ ที่เห็นได้ชัดเจนในการแสดงนาฏศิลป์ไทย เช่น

การแสดงนาฏศิลป์	เพลงที่ใช้
การยกทัพ	เพลงกราวนอก ใช้สำหรับทัพมนุษย์และวานร ในการแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ เรียกว่า “ฝ่ายพลับพลา” เพลงกราวใน ใช้สำหรับทัพยักษ์ เรียกว่า “ฝ่ายลงกา” เพลงกราวกลาง ใช้สำหรับทัพมนุษย์
การต่อสู้	เพลงเชิดกลอง ใช้ในการต่อสู้ เพลงเชิดฉิ่ง ใช้ประกอบการรำก่อนออกอาวุธ เช่น แฉวงศร เป็นต้น เพลงเชิดนอก ใช้สำหรับการต่อสู้ของตัวละครที่เป็นสัตว์
การแสดงอารมณ์รัก	มีเพลงให้เลือกใช้จำนวนมาก เช่น เพลงไอ้โลม เพลงสารถี เพลงแขก-สาหร่าย เพลงคลื่นกระทบฝั่ง เพลงแสนคำนึง เป็นต้น
การแสดงอารมณ์เศร้า	มีเพลงให้เลือกใช้จำนวนมาก เช่น เพลงแขกโอด เพลงธรณีกรรแสง เพลงบัลลังก์ เพลงลมพัดชายเขา เป็นต้น

การแสดงโขน เรื่องรามเกียรติ์ ตอนยกรบ

ที่มาของภาพ : <http://www.ziineqx.blogspot.com>

๒. ปัจจัยที่ทำให้งานดนตรีได้รับการยอมรับจากสังคม

ดนตรีเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติที่เสริมสร้างความแข็งแกร่งให้กับคนในสังคม การสร้างสรรค์งานดนตรีมีมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าบางช่วงสมัยดนตรีอาจได้พบกับภาวะวิกฤติบ้าง แต่ก็ยังสามารถดำรงคุณค่าให้อยู่คู่สังคมในปัจจุบันได้อย่างสมบูรณ์ โดยในที่นี้จะกล่าวถึงปัจจัยสำคัญที่ทำให้งานดนตรีได้รับการยอมรับจากสังคม ดังต่อไปนี้

๒.๑ ปัจจัยด้านความเจริญทางวัฒนธรรม

ดนตรีมีความสำคัญและมีคุณค่าอย่างยิ่งต่อวัฒนธรรมของชาติ ในอดีตประเทศไทย มีการนำดนตรีไทยเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมทางประเพณีต่างๆ ทั้งพระราชพิธีและพิธีกรรมต่างๆ ของประชาชน เช่น ในอดีตเมื่อสมเด็จพระบรมราชินีทรงมีพระประสูติกาลเป็นพระราชโอรส พนักงานวงดนตรีและวงปี่พาทย์จะบรรเลง หากทรงมีพระประสูติกาลเป็นพระราชธิดา พนักงานวงมโหรีจะบรรเลง เป็นต้น

สำหรับกิจกรรมทางประเพณีของประชาชนจะมีการนำวงดนตรีไปบรรเลงเป็นส่วนหนึ่งของงานนั้นๆ เช่น งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานทำขวัญนาค งานมงคลสมรส งานวันเกิด งานสมโภชเฉลิมฉลองต่างๆ งานเทศกาลตามประเพณี งานอวมงคล เป็นต้น ซึ่งได้ยึดถือปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน ทำให้คนไทยมีความรัก ความผูกพันกับวิถีชีวิตและประเพณีไทย มีความคิดและมีทัศนคติที่ดีต่อดนตรีจนเกิดความรู้สึกว่าดนตรีเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต โดยเฉพาะดนตรีไทยที่ช่วยสะท้อนให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมของไทยได้เป็นอย่างดี

ปัจจุบันได้มีการนำวงดนตรีมาบรรเลงประกอบในงานพิธีต่างๆ เช่น งานมงคลสมรส เป็นต้น เพื่อให้งานมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น
ที่มาของภาพ : <http://www.marry.vn>

พิธีเปิดกีฬาเอเชียนเกมส์ที่ประเทศจีน เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๓
ประเทศจีนได้จัดการแสดงอย่างยิ่งใหญ่ฉลองการ ซึ่งดนตรี
ก็ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในงานครั้งนี้ด้วย
ที่มาของภาพ : <http://www.telegraph.co.uk>

๒.๒ ปัจจัยด้านความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี

ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทำให้งานดนตรีกลายเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมอย่างกว้างขวาง ซึ่งเทคโนโลยีต่างๆ ที่พัฒนาขึ้นมานั้น ก็เพื่อนำมาใช้พัฒนางานดนตรีให้คนในสังคมเข้าถึงดนตรีได้ง่ายมากยิ่งขึ้น โดยการพัฒนาทางเทคโนโลยี เกิดขึ้นมาตั้งแต่เมื่อโทมัส อัลวา เอดิสัน (Thomas Alva Edison) นักวิทยาศาสตร์ชาวอเมริกัน ได้คิดประดิษฐ์เครื่องบันทึกเสียงขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๐ วงการดนตรีทั้งไทยและสากลก็ได้นำเครื่องบันทึกเสียงดังกล่าวมาสร้างสรรค์งานดนตรี บันทึกเสียงเพลง เสียงขับร้อง เสียงปราศรัย และข้อมูลเสียงต่างๆ ไว้เป็นสมบัติให้ชนรุ่นหลัง ซึ่งผู้เรียนสามารถนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้ศึกษาหาความรู้ได้มาจนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันวงการดนตรีได้พัฒนาเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะด้านการบันทึกเสียง ซึ่งมีการสร้างห้องบันทึกเสียงและนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้พัฒนาคุณภาพเสียงของนักร้อง
ที่มาของภาพ : <http://www.scyinyue.com>

๒.๓ ปัจจัยด้านค่านิยมและการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัย

ค่านิยมของสังคมไทยที่มีต่อเรื่องต่างๆ นั้น สามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ตลอดเวลา ซึ่งงานดนตรีก็เช่นเดียวกัน งานดนตรีสามารถปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัยได้ โดยในอดีตพระมหากษัตริย์ไทยทรงถือเป็นพระราชกรณียกิจประการหนึ่งที่ทรงส่งเสริมงานดนตรีของชาติให้เจริญรุ่งเรือง บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการผู้ใหญ่มีค่านิยมในการส่งเสริมดนตรีไทย มีการพัฒนางานดนตรี และอุปถัมภ์นักดนตรี ส่วนในหมู่ประชาชนก็มีค่านิยมในการนำงานดนตรีไทยไปบรรเลงเป็นส่วนหนึ่งของงานต่างๆ ทั้งงานมงคลและงานอวมงคล

แม้ในปัจจุบันระบบสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมาก โครงสร้างทางวัฒนธรรมก็เปลี่ยนแปลงไป แต่ค่านิยมของคนไทยที่มีต่อดนตรียังคงอยู่ รัฐบาลไทยยังสนับสนุนและทำนุบำรุงดนตรีโดยเฉพาะดนตรีไทยอยู่เสมอ เช่น การจัดตั้งสถาบันการศึกษาที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการผลิตนักดนตรีไทยมหาวิทยาลัยต่างๆ ก็ได้เปิดการศึกษาวิชาเอกดนตรี ระดับโรงเรียนทั้งระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา มีการจัดรายวิชาดนตรีให้ผู้เรียนได้ศึกษาและฝึกปฏิบัติดนตรี ผู้เรียนจึงมีค่านิยมที่ดีต่อดนตรีไทย ทำให้คนรุ่นใหม่เล็งเห็นความสำคัญในการศึกษา เรียนรู้ และใช้ดนตรีเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตได้อย่างมีคุณค่า

ตัวอย่างของการปรับเปลี่ยนดนตรีให้เข้ากับยุคสมัยและค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น เมื่อวัฒนธรรมดนตรีตะวันตกเข้ามาแพร่หลายในสังคมไทยจึงเกิดวงแตรวง โดยมีการนำเพลงไทยมาบรรเลงด้วยวงแตรวงเป็นจำนวนมาก และเมื่อสังคมไทยนิยมฟังเพลงที่บรรเลงด้วยวงดนตรีสากล ศิลปินดนตรีจึงนำเพลงไทยมาขับร้องเนื้อเต็มและบรรเลงด้วยวงดนตรีสากลเป็นศิลปะผสมผสาน รวมทั้งบางส่วนก็ได้พัฒนาไปเป็นเพลงลูกทุ่ง เป็นต้น

ปัจจุบันมีการนำเพลงไทยมาขับร้องและบรรเลงด้วยวงดนตรีสากล และพัฒนากลายมาเป็นเพลงลูกทุ่งอย่างแพร่หลาย
ที่มาของภาพ : <http://www.daradaily.com>

นอกจากนี้ ยังได้มีการนำดนตรีไทยและดนตรีสากลมาผสมผสานบรรเลงเข้าด้วยกัน จนได้รับความนิยมชมชอบจากผู้ฟัง ในขณะเดียวกันก็ยังมีผู้นำเครื่องดนตรีชาติต่างๆ มาบรรเลงประกอบเพลงไทย เช่น กุ๋เจิง ซอเอ๋อหู เป็นต้น ดังนั้น ในปัจจุบันดนตรีในประเทศไทยจึงมีทั้งดนตรีไทยเดิม ดนตรีสากล และดนตรีไทยสากลในสังคม

๒.๔ ปัจจัยด้านการสืบทอดดนตรีของศิลปิน

ในอดีตการสืบทอดดนตรีของศิลปินดนตรี จะเป็นการเรียนรู้ในสำนักดนตรี มีครูเป็นศูนย์กลางของความรู้ มีสำนักดนตรีที่เจ้านาย ข้าราชการ หรือผู้มีฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจอุปถัมภ์ ซึ่งปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ครูดนตรีรุ่นเก่าผันตัวเองไปเป็นผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิในสถานศึกษาต่างๆ การสืบทอดดนตรีไทยได้พัฒนาให้สอดคล้องกับการก้าวไปของโลกสมัยใหม่ โดยได้เข้าไปสู่ระบบการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาแทนที่การศึกษาในวัง หรือในวัด ดังเช่นในอดีตที่ผ่านมา

ขณะเดียวกัน นักเรียนที่เรียนในโรงเรียนและก้าวเข้าสู่อการเรียนดนตรีในระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก ก็ได้กลับเข้ามาเป็นครูอาจารย์ร่วมกับครูผู้ทรงคุณวุฒิด้านดนตรี และมาเป็นครูสอนดนตรีให้แก่นักเรียน นักศึกษารุ่นต่อๆ มา

การไหว้ครูดนตรีไทยเป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการสืบทอดดนตรีของครูดนตรีต่อศิษย์ และยังเป็นการปลูกฝังให้ศิษย์มีความเคารพนับถือครูบาอาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้อีกด้วย

ที่มาของภาพ : <http://www.gotoknow.org>

ระบบการสืบทอดดนตรีไทยที่กล่าวมา ส่งผลให้ผู้เรียนมีโอกาสเรียนดนตรีไทยกันได้อย่างกว้างขวาง มีตำราเรียนดนตรี เครื่องดนตรี และสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย เอื้ออำนวยให้ผู้เรียนได้ศึกษาหาความรู้ ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้วิชาการดนตรีไทยดำรงอยู่คู่กับสังคมและวัฒนธรรมไทยสืบต่อไป

เกร็ดศิลป์

สุนทรียะของดนตรี

สุนทรียะของดนตรี แปลตามรูปศัพท์มีใจความว่า “ความงามของดนตรี” แต่คนสามัญทั่วไปมักจะเข้าใจความว่า “ความไพเราะของดนตรี” แทน เนื่องจากเข้าใจว่าอะไรที่งามย่อมมองเห็นได้ด้วยตาเท่านั้น ส่วนเสียงดนตรีนั้นสัมผัสได้ด้วยหู ไม่อาจมองเห็นภาพได้ จึงใช้คำว่า “ไพเราะ” แทนที่คำว่า “งาม” แต่แท้ที่จริงนั้นบุคคลสามารถสัมผัสรับรู้ความงามของสรรพสิ่งได้ด้วยประสาทสัมผัสต่างๆ ถึง ๖ อย่าง คือ ตาสัมผัสรับรู้ความงามของรูป หูสัมผัสรับรู้ความงามของเสียง จมูกสัมผัสรับรู้ความงามของกลิ่น ลิ้นสัมผัสรับรู้ความงามของรส กายสัมผัสรับรู้ความงามของสิ่งที่มากระทบกาย และใจสัมผัสรับรู้ความงามของอารมณ์ที่เกิดขึ้นกับใจ

ที่มาของภาพ : <http://www.topic2kugou.com>

กิจกรรม ศิลปปฏิบัติ ๑.๑

- กิจกรรมที่ ๑** ให้นักเรียนเขียนอธิบายเกี่ยวกับอิทธิพลของดนตรีที่มีต่อบุคคลและสังคมไทย ลงกระดาษรายงาน ส่งครูผู้สอน
- กิจกรรมที่ ๒** ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มออกเป็น ๔ กลุ่ม ตามปัจจัยที่ทำให้งานดนตรีได้รับการยอมรับจากสังคม ดังต่อไปนี้
๑. ปัจจัยด้านความเจริญทางวัฒนธรรม
 ๒. ปัจจัยด้านความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี
 ๓. ปัจจัยด้านค่านิยมและการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัย
 ๔. ปัจจัยด้านการสืบทอดดนตรีไทยของศิลปิน
- แล้วให้แต่ละกลุ่มร่วมกันอภิปรายว่า ปัจจัยดังกล่าวส่งผลให้งานดนตรีได้รับการยอมรับจากสังคมอย่างไร แล้วจดบันทึกสาระสำคัญไว้

๓. องค์ประกอบที่ใช้ในการสร้างสรรค์งานดนตรี

ในการสร้างสรรค์งานดนตรีให้ออกมามีคุณภาพและสามารถสร้างความรู้สึกระทึกใจให้กับผู้ฟังได้นั้น ผู้สร้างสรรค์ผลงานจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการสร้างสรรค์งานดนตรีเพื่อจะได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงาน

๓.๑ องค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญของดนตรี

๑) **จังหวะ (Time)** คือ ความรู้สึกที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องของบทเพลง ซึ่งในทางดนตรีสามารถแบ่งออกเป็น ๓ ลักษณะ ดังต่อไปนี้

๑.๑) **จังหวะหลัก** เป็นจังหวะที่ดำเนินไปอย่างสม่ำเสมอตลอดบทเพลง ถ้าเป็นเพลงช้าก็จะดำเนินไปช้าๆ อย่างต่อเนื่อง เปรียบได้กับการเคาะเท้าของนักดนตรีขณะบรรเลง

๑.๒) **จังหวะของทำนองเพลง** เป็นจังหวะที่ดำเนินไปตามความสั้น-ยาวของลักษณะตัวโน้ต (ตัวกลม ตัวขาว ตัวดำ...) ที่ประกอบกันเป็นทำนองเพลง เปรียบได้กับความสั้น-ยาวของเสียงแต่ละเสียงที่นักดนตรีกำลังบรรเลง

๑.๓) **จังหวะของบทเพลง** เป็นจังหวะที่ดำเนินไปอย่างมีแบบแผนในเรื่องของการเน้นสามารถแบ่งออกเป็น ๓ แบบ คือ เพลง ๒ จังหวะ เพลง ๓ จังหวะ และเพลง ๔ จังหวะ โดยเพลงทั้ง ๓ แบบนี้จะให้ความรู้สึกที่แตกต่างกันไป

๒) **ทำนอง (Melody)** คือ การนำเอาเสียงดนตรีหลากหลายระดับเสียงที่มีความสั้น-ยาวของเสียงที่แตกต่างกันมาร้อยเรียงให้เกิดความไพเราะ การแต่งทำนองที่ดีจะต้องเข้าใจในเรื่องของเสียงดนตรีและบันไดเสียง (บันไดเสียง คือ กลุ่มเสียงดนตรีที่จัดไว้เป็นหมวดหมู่อย่างมีแบบแผนเราสามารถนำเสียงในบันไดเสียงดังกล่าวไปใช้ในการประพันธ์ทำนองเพลงและเรียบเรียงเสียงประสานได้ เช่น บันไดเสียงชนิดเมเจอร์ (Major) ใช้สำหรับประพันธ์ทำนองที่ให้ความรู้สึกสนุกสนาน บันไดเสียงชนิดไมเนอร์ (Minor) ใช้สำหรับประพันธ์ทำนองที่ให้ความรู้สึกเศร้า เหงา เป็นต้น)

๓) **เสียงประสาน (Harmony)** คือ เสียงที่เกิดขึ้นพร้อมกันตั้งแต่ ๒ เสียงขึ้นไป มีความกลมกลืนกัน ช่วยสร้างสีสัน บีบคั้น และผ่อนคลายอารมณ์ของผู้ฟัง ซึ่งจะเปรียบได้กับพื้นหลังของภาพถ่าย เสียงประสานจะช่วยให้ทำนองและจังหวะมีความโดดเด่นมากยิ่งขึ้น โดยเสียงประสานจะประกอบไปด้วยส่วนสำคัญ ๒ ประการ คือ

๓.๑) **ขั้นคู่เสียง** หมายถึง ระยะห่างของเสียง ๒ เสียง เรียงตามลำดับขั้นของโน้ตในบันไดเสียง

๓.๒) **คอร์ด** หมายถึง เสียงที่ประกอบด้วยเสียง ๓ เสียงขึ้นไป เปล่งเสียงออกมาพร้อมๆ กัน หรือเปล่งเสียงออกมาทีละเสียงอย่างต่อเนื่อง

๓.๒ เทคนิคที่ใช้ในการสร้างสรรค์งานดนตรี

การสร้างสรรค์งานศิลปะมีหลักวิชาที่เรียนรู้และถ่ายทอดต่อเนื่องกันมา ในที่นี้จะกล่าวถึงเทคนิคที่ใช้ในการสร้างสรรค์งานดนตรี ซึ่งเทคนิคที่ใช้ในการสร้างสรรค์งานดนตรีมิได้จำกัดอยู่เพียงการแต่งทำนองให้ปรากฏเป็นทำนองเพลงเท่านั้น ศิลปินดนตรียังต้องแสวงหากลวิธี หรือเทคนิคในการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีที่สุด เพื่อให้เข้าถึงสุนทรียะของดนตรี โดยมีแนวทางในการฝึกฝน ดังต่อไปนี้

เทคนิคที่ใช้ในการสร้างสรรค์งานดนตรี

ขจัดอคติ

ออกไปจากความคิดและจิตใจของตนให้ได้มากที่สุด คือ อย่าชื่นชอบเพลงหรือดนตรีด้วยความลำเอียง เพราะรัก หรือหลงใหล หรือเกรงใจในตัวศิลปินตามกระแสการโฆษณา การประชาสัมพันธ์ของบริษัทผู้ผลิต หรือคิดรังเกียจเพลง หรือดนตรี เพราะความซังอย่างไม่มีเหตุผลที่มีต่อศิลปินหรือผู้ผลิต การมีอคติเช่นนี้เท่ากับว่าเราปิดกั้นตนเอง โดยจะไม่มีโอกาสได้สัมผัสรู้สุนทรียะของเพลง หรือดนตรีของบุคคลอื่น หรือของกระบวนแบบอื่นเลย

เข้าใจเรื่องราวที่เป็นองค์ประกอบของดนตรีอย่างถ่องแท้

เข้าใจว่าดนตรีใช้เสียงเป็นสื่อบอกเนื้อหา บอกสุนทรียธาตุ และบอกศิลปินธาตุให้ผู้รับสื่อรับรู้ แต่เสียงดนตรีไม่อาจให้ภาพที่ชัดเจนแก่ผู้ฟังได้ ทำให้นดนตรีเป็นจินตศิลป์ ผู้ฟังจำเป็นต้องสร้างจินตนาการตามเสียงนั้นด้วยตนเอง เสียงดนตรีจึงมีพลังและความคล่องตัวในอันที่จะกระตุ้นอารมณ์ ความรู้สึกของผู้ฟังได้ต่างๆ นานา ขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางวัฒนธรรม ทางสังคม ทางความสนใจ และความรู้ ภูมิหลังของบุคคลนั้นๆ

หมั่นศึกษาหาความรู้ด้านดนตรี

ต้องมีความรู้เรื่องไวยากรณ์ หรือสังคีตลักษณะของเพลงและดนตรี ต้องมีความรู้เรื่องกระบวนแบบของดนตรี ต้องมีความรู้เรื่องทฤษฎีดนตรี และควรมีความรู้เรื่องเทคนิควิธีการบรรเลงเครื่องดนตรีเหล่านั้นอย่าง

ฝึกนิสัยการฟังเพลงและดนตรีอย่างเอาใจจดจ่อ

จะทำให้ได้ยินหน่วยเสียงทุกเสียง สามารถจับธาตุที่เป็นองค์ประกอบของศิลปะดนตรีได้อย่างครบถ้วน และสามารถวิเคราะห์ไวยากรณ์และทางประสานเสียงของบทบรรเลงได้ ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้จะเป็นเครื่องมือทำให้ผู้ฟังมองเห็น หรือสัมผัสรู้สุนทรียะของดนตรีได้

อย่าพยายามวาดมโนภาพตามเสียงเพลงบรรเลงทุกบท

โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคีตนิพนธ์ในกลุ่มดนตรีที่มีความงามเป็นเลิศ หรือเพลงคลาสสิก (Classical Music) ซึ่งจะไม่มีการวาดภาพหรือเรื่องราวใดๆ แทรกอยู่แต่จะงามด้วยองค์ประกอบที่เหมาะสมลงตัวของธาตุต่างๆ ของศิลปะดนตรี

กิจกรรม ศิลปปฏิบัติ ๑.๒

- กิจกรรมที่ ๑ ให้นักเรียนแบ่งกลุ่ม กลุ่มละ ๕-๖ คน แล้วร่วมกันอภิปรายเกี่ยวกับองค์ประกอบที่ใช้ในการสร้างสรรค์งานดนตรีและงานศิลปะอื่นๆ ว่ามีความเหมือน หรือแตกต่างกันอย่างไร จากนั้นสรุปสาระสำคัญจัดทำเป็นรายงาน ตกแต่งรูปเล่มให้สวยงาม ส่งครูผู้สอน
- กิจกรรมที่ ๒ ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้
๑. ดนตรีมีอิทธิพลต่อบุคคลและสังคมอย่างไร
 ๒. เหตุใดงานดนตรีจึงได้รับการยอมรับจากสังคมและอยู่กับสังคมมาอย่างยาวนาน
 ๓. องค์ประกอบที่ใช้ในการสร้างสรรค์งานดนตรีมีสิ่งใดบ้าง แล้วมีความแตกต่างกับองค์ประกอบที่ใช้ในการสร้างสรรค์งานศิลปะอื่นๆ อย่างไร

๑ ดนตรีเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ เนื้อหาสาระของดนตรีมีคุณค่าต่อความเป็นชาติ เสริมสร้างความสมบูรณ์และความมั่นคงให้กับสังคม

ทั้งนี้ การฝึกฝนตนเองเพื่อให้เข้าถึงสุนทรียะของศิลปะอื่นๆ นับว่าเป็นการฝึกที่ยาก ซึ่งบุคคลที่มีพื้นฐานความรู้ ประสบการณ์ด้านศิลปะ และมีภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันจะเข้าถึงสุนทรียะของศิลปะได้ไม่เท่ากัน แต่ผู้เรียนก็สามารถพัฒนาขีดความสามารถของตนเองได้ โดยการศึกษาหาความรู้และสั่งสมประสบการณ์ด้านศิลปะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ตามคำแนะนำที่กล่าวไว้ในเนื้อหา เพราะหากบุคคลใดเข้าถึงสุนทรียะของศิลปะได้ บุคคลนั้นย่อมเป็นผู้ที่มีความสุข มีความอิ่มเอิบใจ และรู้สึกสง่างามในใจ อย่างไม่สามารถมีเท่าได้

